Petru Ioan (coord.), *Cunoaştere, eficienţă, acţiune*, Bucureşti, Editura Politică, Colecţia „Ştiinţă şi filosofie", p. 129–155.
Ioan 1995 = Petru Ioan, *Orizonturi logice. Deschideri şi resemnificări în universul actual al formalismelor*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Ivănescu 1958 = G. Ivănescu, *Din sintaxa propoziţiilor exclamative*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan, cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, Editura Academiei, p. 449–452.
Ivănescu 1964 = G. Ivănescu, *Gramatica şi logica*, II. *Structura gândirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, în „Analele Universităţii din Timişoara", seria Ştiinţe filologice, vol. II, p. 193–219.
Ivănescu 2004 = G. Ivănescu, *Curs de sintaxa limbii române moderne*, editat, adnotat şi prefaţat de Oana Popârda, Iaşi, Editura Junimea.

STRONG AND LESS THAN STRONG POINTS IN G. IVĂNESCU'S ATTEMPT TO RELATE LINGUISTICS TO LOGIC AND STYLISTICS

ABSTRACT

In his reform of linguistic syntax, G. Ivănescu works with *determineds* (names, respectively predicative verbs) and *determinants* (namely nouns, pronouns, and numerals as attributes, respectively complements and predicative names). The idea that the secondary sentence is a compound name to complement the predicate in the main sentence is highly adequate, but, if he really meant to go all the way, the author should have considered in detail the mechanisms of determination. Noam Chomsky was to do it ten years later in his celebrated *Syntactic Structures*, that inaugurates the *synthetic structuralism* (as *generativism*) in category-type grammar.

Keywords: *syntax*, *logical syntax*, *categorial grammar*, *linguistics*, *semiology*.

ETNOLINGVISTICA ÎN SCRIERILE LUI G. IVĂNESCU ŞI ÎN PERSPECTIVĂ COŞERIANĂ

ZAMFIRA MIHAIL*

1. Ar trebui să considerăm normal faptul că, la Colocviul închinat centenarului naşterii lui G. Ivănescu, au fost susţinute două comunicări care au ca temă preocupările referitoare la etnolingvistică ale lingvistului ieşean. Pentru că aceste interpretări ale operei magistrului nostru reprezintă teste ale receptării mesajului său de către generaţii succesive de cercetători şi, astfel, fac dovada perenităţii ideilor sale. Ele sunt şi dovada recitirii permanente şi analizării scrierilor sale. Iar situarea, în paralel, a concepţiilor despre etnolingvistică cu cele de sociolingvistică reia, sub alte unghiuri, referirile la cele două discipline şi de către Eugeniu Coşeriu[1].

Contribuţiile teoretice ale celor doi savanţi români au fost formulate, independent unul de celălalt, într-o perioadă în care erau discutate aspectele teoretice ale cercetării în perspectivă *etnolingvistică* atât pentru că aceasta acoperea un spectru larg de principii ale şcolii mentaliste nord-americane, cât şi pentru faptul că şcolile europene de lingvistică foloseau termenul pentru fundamentarea propriilor concepţii şi metodologii. Ceea ce impune reconstituirea, măcar parţială, a accepţiilor în care a fost şi este folosit termenul *etnolingvistică*.

Istoriile lingvisticii, ca şi tratatele de lingvistică generală fac referire doar la şcoala americană care a lansat termenul, fără să urmărească proliferarea lui, de multe ori cu sensuri mai largi şi cu abordări sub alte unghiuri ale cercetării decât premisele teoretice pe care le-au avut în vedere protagoniştii. Cercetătorii

* Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, Bucureşti, Calea 13 Septembrie, nr. 13, România.

[1] Vezi cele două abordări în cadrul Colocviului Internaţional *Eugeniu Coşeriu – 90 de ani de la naştere* (Iaşi–Bălţi, 27–29 iulie 2011): comunicarea lui Florin-Teodor Olariu, *Perspective coşeriene în sociolingvistica actuală*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", t. LI, 2011, număr special: *Eugeniu Coşeriu – 90 de ani de la naştere*, coordonator: Eugen Munteanu, redactori: Luminiţa Botoşineanu, Doina Hreapcă, Ioana Repciuc, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2012, p. 305–321; comunicarea Zamfirei Mihail, *Etnolingvistica românească în perspectivă coşeriană*, prezentată la colocviul menţionat, este integrată în studiul de faţă.

ALIL, t. LIII, 2013, Bucureşti, p. 153–168

BDD-A1169 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:39 UTC)

americani au studiat limbile triburile indigenilor din America. Edward Sapir[2], prezentat amplu de Georges Mounin în *Istoria lingvisticii* (Mounin 1999: 208–209), este considerat „fondatorul structuralismului american mentalist şi – în cadrele acestuia – al etnolingvisticii"[3], denumită *ethnolinguistics*. M.P. Ferry susţinea că „Sapir n'a jamais parlé de « l'ethnolinguistique », mais il pensait que le langage était intimement lié à la culture. En décrivant ces liens, il a dépeint le champ de l'ethnolinguistique" (Ferry 1970: 12) şi adăuga: „L'apport de Sapir à l'ethnolinguistique est d'avoir souligné, dans tous ses travaux, l'importance du langage saisi dans la société, parlé par des hommes qui sont entre eux dans un certain rapport" (*ibidem*: 19).

Etnolingvistica este definită în cele mai multe dicţionare de largă circulaţie numai cu sensul dedus din cercetările acestui grup. De exemplu, definiţia din *Le Petit Larousse illustré 2007*, s.v. *ethnolinguistique* („L'étude du langage des peuples *sans écriture*, et des relations, *chez ces peuples* [subl.n.], entre le langage, la culture et la société") are în vedere, sub un unghi restrictiv, principiile promovate de şcoala americană şi nu ţine seama de extinderea sensului termenului în diverse limbi şi în accepţia diferitelor şcoli lingvistice. „Ipoteza Sapir–Whorf", considerată, în acelaşi dicţionar s.v. *Whorf*: „*l'hypothèse* [subl.n.] que le langage est en relation causale avec le système de représentation du monde", ipoteză care a suscitat numeroase discuţii şi este obiectul a numeroase reflecţii, a fost echivalată deseori cu curentul etnolingvistic în general[4]. Principiile acestui curent lingvistic au fost discutate, din nou, recent, într-un studiu aplicat, de James W. Underhill, *Ethnolinguistics and Cultural Concepts. Truth, Love, Hate and War*, Cambridge University Press, 2012, care pune în lumină principiile teoretice în formulările lor originare.

Aceste principii teoretice ale Şcolii americane de etnolingvistică au fost criticate în fosta Uniune Sovietică după război, critică importată în toate ţările sud-est europene. Parcurgând literatura din acei ani din ţara noastră constatăm presiunea ideologică a obligativităţii citării bibliografiei sovietice în lucrările lingviştilor români. De exemplu, I. Iordan, în reeditarea lucrării sale de *Lingvistică romanică*, referindu-se la reactualizarea concepţiei lui Humboldt, arăta că, „interpretând greşit ecuaţia (ea însăşi criticabilă) «spiritul poporului» = «spiritul limbii» stabilită de Humboldt [...], precum şi afirmaţia despre caracterul naţional specific al limbii, lingvişti germani şovini ca H. Güntert, Leo Weisgerber ş.a. au făcut posibilă apariţia, din fericire trecătoare, a curentului rasist în lingvistică [...]" (Iordan 1962: 116). Imediat introduce o divagaţie în expunere pentru a critica curentul etnolingvistic al şcolii americane (care nu avea legătură cu lingvistica romanică), pe baza unor informaţii la a doua mână (citând „Voprosy jazykoznanija" şi însuşindu-şi opiniile de acolo): „Ecouri puternice ale acestei «concepţii» găsim astăzi la *etnolingvişti* [subl.n.], care susţin că există «modele lingvistice» diferite de la o limbă la alta şi că aceste modele, creaţii ale «geniului limbii», influenţează felul de a gândi al oamenilor, întrucât limba s-a născut înaintea gândirii" (*ibidem*). Cu un an înainte, în 1961, în *Scurtă istorie a lingvisticii*, Al. Graur şi Lucia Wald, într-un capitol special despre *Şcoala etnolingvistică* (Graur, Wald 1961: 127–132) îl reabilitau pe E. Sapir de acuzaţia de „rasism", afirmând tranşant că: „[...] în capitolul al X-lea [al lucrării sale *Language. An introduction to a study of speech*, New York, 1921, n.n.] care poartă titlul «Limbă, rasă şi cultură», autorul se dovedeşte a fi un adversar al rasismului în lingvistică", dar nu îl exonerează de greşeala capitală de a fi susţinut teoria „modelelor", care „a trecut din lingvistică în etnografie, unde s-a căutat o explicare a acestor esenţe ideale", şi încheie: „Teoria modelelor limbii se dovedeşte a fi, în fond, un mijloc de propagare a politicii rasiste şi colonialiste a imperialiştilor" (*ibidem*: 131). Incriminarea se baza pe opiniile exprimate în acelaşi articol din „Voprosy jazykoznanija"[5].

Pentru a înţelege implicaţiile unor formulări de lingvistică generală din România din perioada 1948–1990 se cuvin corelate obligatoriu presiunea ideologică şi factorii politici care au acţionat prin cenzură (ca şi prin autocenzură) cu constrângeri şi asupra textului ştiinţific. Supravegherea mai puţin vigilentă a intervenit doar sporadic, pentru scurte perioade. Cele două congrese internaţionale de lingvistică de la Bucureşti, al X-lea Congres internaţional al lingviştilor (1967) şi al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi literatură romanică (1968), au constituit astfel de evenimente, cu consecinţe majore în istoria lingvisticii, în general, şi a celei româneşti, în special. Confruntările dintre reprezentanţii unor şcoli lingvistice au condus spre formularea mult mai nuanţată a unor concepţii şi spre o îmbogăţire conceptuală a disciplinei. Au fost reconsiderate principiile şi metodologia etnolingvisticii americane. Roman Jakobson şi-a prezentat raportul *Linguistics and its relations with other fields of science* încheindu-şi consideraţiile cu exprimarea convingerii că, „finally, the fields of ethnolinguistics and sociolinguistics will be simply incorporated in linguistics, because the latter cannot be separated and isolated of the problems of the function and role of language in man's life"[6]. Raportul lui Roman Jakobson a însemnat o largă deschidere spre

[2] E. Sapir, *Language*, New York, Harcourt, Brace and Company, 1921; traducere din franceză de S.-M. Guillemin, Paris, Payot, 1953 (traducere revăzută, 1970). În *Selected Writings of Ed. Sapir in Language, Culture and Personality*, ed. D. Mandelbaum, University of California Press, 1949, editorul indică bibliografia studiilor sale (288 de titluri). Trei volume de studii din această culegere au fost traduse în franceză: *Anthropologie*, 1 şi 2 (1967) şi *Linguistique* (1968) au apărut la Editions du Minuit (referinţe bibliografice apud Mounin 1999: 208).

[3] Formularea aparţine lui Const. Dominte, în *Postfaţă* la Mounin 1999: 357.

[4] De comparat şi cu părerile lui Émile Benveniste: „Limbile indiene din America pe care le-am studiat personal [...] ne fac cunoştinţă cu tipuri de categorizări semantice şi de structuri morfologice foarte diferite de cele pe care lingviştii formaţi în tradiţia clasică le considerau inerente minţii umane"; vezi Benveniste 2000: 28.

[5] Graur, Wald (1961: 129, nota 6) citează toate datele bibliografice: M.M. Guhman, *Edward Sapir i „etnografičeskaja lingvistika"*, în „Voprosy jazykoznanija", III (1954), 1, p. 110–127.

[6] *Actes du Xe Congrès international des linguistes*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei, 1969, p. 85. În iunie 1991, am prezentat, la „XVth Congress of the Romanian–American Academy",

BDD-A1169 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:39 UTC)

metodologia interdisciplinară şi spre abordarea disciplinelor de frontieră. El a condus şi spre o reformulare în lingvistica românească a opiniilor referitoare la lingvistica americană, care au căpătat amprenta abordării strict ştiinţifice: „În tezele teoretice [ale lui E. Sapir] se pun bazele unei concepţii originale asupra limbii, privită ca structură conceptuală, ca un sistem simbolic, şi se evidenţiază relaţiile ei cu gândirea, cultura şi rasa" (Graur, Wald 1977: 224); „Ipoteza Sapir–Whorf aduce în discuţie probleme extrem de interesante" (*ibidem*: 232). Definiţiile din instrumentele de lucru se referă la această orientare din lingvistica modernă: *etnolingvistică* s.f. „curent lingvistic care susţine că limba este un produs al societăţii şi o funcţie a culturii" (DEX 1996: 308 şi DLR 2010: 96); „curent în lingvistica din S.U.A., iniţiat de Edward Sapir, care susţine că limba este un produs al societăţii şi o funcţie a culturii" (DN 1986: 413). Filosofii vor interveni şi ei în discuţie: „Vorbirea nu este numai haina ideii, ci participă nemijlocit la însăşi formarea ei. Oamenii înţeleg lumea prin intermediul limbii pe care o vorbesc". Concluzia este că „Matricea stilistică a unei culturi este, înainte de toate, lingvistică" (H. Wald 1986: 20). În această perioadă de deschidere interdisciplinară a fost posibilă şi acceptarea, pentru prima dată, a unui subiect de *etnolingvistică* ca teză de doctorat[7], ca şi cercetări comparate onomasiologice de etnolingvistică sud-est europeană (Mihail 1973b: 139–150).

2. În limbile vernaculare, gr. *ethnos* „popor" a fost la baza denumirii pentru disciplina *etnografiei*, termen atestat în 1832 în limba română (DLR 2010: 95) şi folosit, la 1842, într-o explicaţie de manual: „[...] geografie antropologică sau *etnografie*, de cuprinde numai neamul omenesc peste tot sau împărţit în popoare" (Rus 1842: 2). Preocupările românești de etnografie au fost asumate, de la început, de specialişti cu formaţie filologică. B.P. Hasdeu a iniţiat ancheta sa (indirectă) prin corespondenţă cu *Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română*, în 1884–1885, majoritatea întrebărilor referindu-se şi la aspecte etnografice. Cele trei discipline – lingvistica, etnografia şi folclorul – au fost considerate inseparabile când se pune problema cunoaşterii vieţii unui popor. Tache Papahagi a folosit, primul după informaţiile noastre, elementul *etno-* pentru formarea unui cuvânt compus, *etno-lingvistică*, în studiul său, *Din epoca de formaţiune a limbii române: probleme etno-lingvistice*[8], în care elementul *etno-* se referea la problemele de substrat (etnice). În anul universitar 1926–1927, el a ţinut un curs intitulat *Etnografie lingvistică românească*, bazat pe cercetări interdisciplinare (Mihail 1973a: 130). Dar după 1944, termenul *etnolingvistică*

comunicarea *The American School of Anthropology and the Romanian Researches of South-East European Ethnolinguistics*, publicată apoi în „Revue des études sud-est européennes", XXXI, 1993, 1–2, p. 195–199.

[7] Zamfira Mihail, *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, Iaşi, 1974. Referenţi, prof. G. Ivănescu, H. Mihăescu, G. Istrate, V. Arvinte, Corina Nicolescu (premiul „Timotei Cipariu" al Academiei Române pe 1978).

[8] T. Papahagi, în „Grai şi suflet", I, 2, Bucureşti, 1924, extras, 34 p.

a fost folosit numai pentru denumirea curentului american (SCL 1959, 314, cf. DLR 2010: 96) şi abia după Congresul din 1967 reîncep să fie întâlniţi termenii *etnografie lingvistică* şi *etnolingvistică*, având vechile sensuri sau noile accepţii determinate de orientările lingvisticii europene.

De la mijlocul secolului al XX-lea, în lingvistica europeană, metodologia interdisciplinară capătă autoritate şi mai vechea denumire *etnografie lingvistică* [9] este folosită alternativ cu termenul *etnolingvistică*, ultimul având o frecvenţă tot mai sporită, atât în lingvistică, cu referirire la metodologia interdisciplinară (lingvistică şi etnografică) şi domeniul corespunzător, cât şi, din ce în ce mai des, în etnografie, ca denumire a domeniului în care raportarea la aspectele lingvistice apare doar tangenţial, prin denumirile conceptelor, fără ca în etnografie să fie folosite şi metode propriu-zis lingvistice[10]. Ele ar trebui să poarte denumiri specifice, după cum explica pertinent Eugeniu Coşeriu şi anume, într-un caz *lingvistica etnografică* şi în celălalt, *etnografia lingvistică*[11] (vezi Coşeriu 1994; cf. Mihail 1978).

Distanţându-se de principiile lingvisticii americane, cu deosebire în Franţa, au avut loc dezbateri cu privire la definiţia conceptului *ethnolinguistique*[12] şi la delimitarea unei noi „discipline lingvistice". Savanţi precum Bernard Pottier s-au preocupat de definirea domeniului, pornind de la constatarea că: „«Langue et culture», «linguistique anthropologique», «sociolinguistique», «langue, pensée et réalité» sont autant de formulations exprimant les relations entre les langues et les cultures, au sens le plus large du terme. *L'ethnolinguistique* sera l'étude du

[9] *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz* (K. Jaberg şi J. Jud), 1928–1940, deşi era un prim atlas etnolingvistic (titlul său este astfel tradus în limba rusă: *Lingvoetnografičeskij Atlas Italii i južnoj Shveicarii*), nu a folosit termenul ca atare deoarece exista preeminenţa metodei „Cuvinte şi lucruri". Abia în 1933, Carlo Bottiglioni va începe editarea atlasului său *Atlante linguistico-etnografico italiano della Corsica*, Pisa, L'Italia dialettale, 1933–1942. Şi, din 1950, cele 16 atlase pe regiuni ale Franţei (două pentru graiuri germanofone) vor avea denumirea *Atlas linguistique et ethnographique...* Din 1961 apar atlase *lingüístico-/y etnográfico* pentru limba spaniolă şi vor fi tipărite astfel de lucrări pentru aproape toate limbile romanice.

[10] Cf. *Slavjanskie drevnosti. Etnolingvističeskij slovar'*, sub redacţia lui N.I. Tolstoi, t. I–IV, Moscova, Editura „Mezdunarodnyje otnošenija", 1995–2009, pentru subtitlul *Dicţionar etnolingvistic*. În *Introducere*, vol. I, p. 5, se menţionează că succesiunea alfabetică a articolelor consacrate culturii populare face trimitere la „limba" culturii (în sens semiotic), iar simbolurile analizate în articole sunt „cuvinte" ale acestei „limbi a culturii".

Etnolingvistica, în domeniul slav, „este o nouă disciplină, recentă: problemele, domeniul şi obiectul, metodele folosite şi relaţiile cu alte ştiinţe umane au fost formulate de N.I. Tolstoi, în *Jazyki narodnaja kultura. Očerki po slavjanskoj mifologii i etnolingvistike*, Moscova, 1995" (apud S.M. Tolstaja, *Semantičeskie kategorii jazyka kul'tury. Očerki po slavjanskoj etnolingvistike*, Moscova, Editura Knižnyj dom Librokom, 2010, p. 8 şi 356). Cf. *Slavjanskaja etnolingvistika. Bibliografija*, Moscova, Institut Slavjanovedenija, 2008.

[11] Cf. şi Zamfira Mihail, *„Ethno-linguistics" and „Linguo-ethnology"*, în „Ethnologica", Bucureşti, 1978, nr. 2, p. 35–38.

[12] *Ethnolinguistics*: *Boas, Sapir and Whorf revisited*, sous la dir. de Madeleine Mathiot, La Haye, Mouton, 1979.

BDD-A1169 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:39 UTC)

message linguistique en liaison avec l'ensemble des circonstances de la communication" (Pottier 1970: 3) şi conchidea: „l'ethnolinguiste doit être ouvert à la totalité du phénomène de la communication à la base linguistique" (*ibidem*: 11); o definiţie asemănătoare la André Martinet (Martinet 1969: 92). În *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*: „*l'ethnolinguistique* – la connaissance d'un élément autre (l'esprit, la culture) par l'intermediaire du langage" (Ducrot, Todorov 1972: 68). A. Schaff, filosof al limbajului, enumerase problemele cercetării lingvistice în această perspectivă (Schaff 1964: 127–150)[13].

În 1972, termenul *etnolingvistică* denumea, şi în limba română, o disciplină autonomă, aşa după cum reiese din următorul text: „S-au creat discipline noi, ca: sociolingvistica, *etnolingvistica*" („România literară", 1972, nr. 10)[14]. Termenul continuă să fie definit în aceleaşi coordonate, de exemplu „*etnolingvistica* – studiu al limbii în contextul cultural în care este utilizată", definiţie completată cu explicaţia că termenul „desemnează preocupări similare cu acelea ale sociolingvisticii, dar *are în vedere de obicei cercetarea unor comunităţi simple, mai puţin evoluate*[15] [subl.n.], pentru care nu este necesară o reducţie a factorilor implicaţi în comunicare la un număr de invariante, ca în cazul cercetării comunităţilor complexe moderne. Etnolingvistica urmăreşte relevarea felului în care o anumită limbă (sau varietate lingvistică) reflectă, printr-un decupaj specific al realităţii, caracteristicile vieţii materiale şi spirituale ale comunităţii care o foloseşte. La acestea se adaugă studierea atitudinii faţă de limbă şi de diversele componente ale acesteia, precum şi a clasificărilor empirice ale unor forme lingvistice, acte verbale, subiecte, pe care le operează vorbitorii înşişi. Limba şi cultura sunt considerate două realităţi interconectate şi izomorfe, în strânsă dependenţă de exigenţele vieţii sociale" (Ionescu-Ruxăndoiu 2001: 204, în Bidu-Vrănceanu *et al.* 2001).

În 1980, într-un articol programatic, Frank Alvarez-Pereyre recunoştea că, în Franţa, *etnolingvistica* „en tant que telle" cunoscuse doar recent „un dévelopement", printr-un număr mare de lucrări ce i-au fost consacrate, dar se întreba dacă ea este o activitate specifică sau, nu cumva, un „amalgam între lingvistică şi etnografie". El a propus drept criterii pentru definirea cercetării „etnolingvistice": contextul epistemologic în care se dezvoltă cercetarea etnolingvistică; instrumentele şi conceptele etnolingvisticii şi pertinenţa structurilor degajate în cursul cercetărilor. În final însă, constata că mai multe tendinţe şi principii practice sunt etichetate sub această denumire (Alvarez-Pereyre 1980: 148–154).

[13] Cf. Luc Bouquiaux, *Linguistique et ethnolinguistique: anthologie d'articles parus entre 1961 et 2003*, Louvain, Dudley (MA), Peeters, 2004.

[14] Acest citat din DLR 2010: 96, s.v. *etnolingvistic,-ă* ilustrează sensul „disciplină care studiază limbajul în raport cu cultura, mentalitatea şi creaţia populară".

[15] Aşa cum considerau şi J.B. Marchellesi şi B. Gardin, *Introduction à la sociolinguistique. La linguistique sociale*, Paris, Larousse, 1974, p. 14.

Dar, de cele mai multe ori, după cum observa E. Coşeriu în 1978, definiţiile care se foloseau sau se folosiseră pentru *etnolingvistică* „sunt extrem de imprecise şi foarte largi" (şi dădea drept exemplu: „etnolingvistica este studiul limbajului în raport cu civilizaţia şi cu cultura comunităţilor vorbitoare") (Coşeriu 1994: 133).

3. Acest exordiu era necesar pentru că discuţiile din epocă, deşi aveau propensiune spre configurarea unui nou domeniu de cercetare, nu conduseseră la o fundamentare teoretică relevantă.

În acest context, în cercetarea academică românească se simţea necesitatea unui punct de vedere de autoritate, referitor la premisele teoretice ale disciplinei *etnolingvistică*, recunoscut atât de lingvişti, cât şi de etnologi. Interesul pentru cercetările interdisciplinare de *etnolingvistică* erau, în Europa, în tandem cu cele pentru delimitarea şi definirea etnologiei ca domeniu (mai tânăr) de cercetare. G. Ivănescu, invitat, în anii '70, să colaboreze la realizarea unui tratat de etnologie al Academiei, a avut astfel prilejul să valorifice în studiul său *Etnolingvistica*[16] principiile teoretice pe care le gândise cu decenii în urmă, când proiectase, „pe la mijlocul deceniului al patrulea", şi începuse să elaboreze *Istoria limbii române*, care va fi tipărită însă abia în 1980. În *Prefaţa* la acest tratat (Ivănescu 1980a: VII), el atrage atenţia asupra principiilor care l-au călăuzit în cercetare: „Înţelegem prin *limbaj* atât *limba* cât şi *vorbirea* concepute în sens saussurian" (tipărise o contribuţie fundamentală privind delimitarea între limbaj şi limba literară, Ivănescu 1972) şi atrage atenţia asupra viziunii, considerată de toţi specialiştii novatoare, pe care a avut-o asupra istoriei limbii, având în vedere „în explicaţiile lingvistice, *realităţile sociale şi omul fizic, psihic şi spiritual* [subl.n.]" (Ivănescu 1980a: IX). El a situat, înaintea capitolelor de gramatică istorică, „capitole referitoare la marile faze ale dezvoltării poporului român, faze care au determinat, după părerea noastră, pe cele lingvistice" (*ibidem*). Constatăm astfel că G. Ivănescu este singurul teoretician care a şi aplicat, într-o lucrare monumentală, principiile pe care le susţinea în expunerea privind *etnolingvistica.*

Examinarea şi explicaţia teoretică detaliată au fost expuse de G. Ivănescu în studiul intitulat *Etnolingvistică*, inclus în tratatul amintit mai sus printre „ştiinţele etnologice" (Ivănescu 1980b: 138–428). Componenta *etno-* ridica probleme de determinare şi etnologilor, deoarece *etnologia* însăşi, ca „ştiinţa fenomenelor *etnice* sau a fenomenelor *poporane* (din care cele populare nu sunt decât o parte)" (Herseni 1980: 172), nu era încă delimitată corespunzător. Traian Herseni făcea precizarea, în aceeaşi lucrare, că etnologia „studiază manifestările de viaţă ale poporului" (ca realitate socio-cultural-istorică; nu rasă, adică realitate biologică). Din precizările sale reţinem că „nicio formă de antropologie sau sociologie nu se

[16] El a atras atenţia ulterior că „a fost tipărită cu numeroase modificări, care uneori fac ininteligibil textul autorului" (*Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor şi colaboratorilor*, Iaşi, Centrul de multiplicare al Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 1983, p. 321), dar studiul nu a mai fost republicat.

BDD-A1169 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:39 UTC)

confundă cu etnologia" (antropologia studiind *omul*, nu poporul, iar sociologia raportând studiul fenomenelor la societate) (*ibidem*: 173). Absența unor delimitări stricte se întâlnește și în alte științe, mai ales la acele domenii de graniță care se raportează, prin natura conceptelor și a instrumentelor de analiză și, mai ales, prin obiectivele epistemologice pe care le dezvoltă, la sfere diferite atât sub aspectul disciplinelor pe care le ilustrează, cât și al metodologiei (sau, mai bine zis, al metodologiilor) folosite în acest demers.

De aceea, G. Ivănescu afirmă de la început că „termenul *etnolingvistică* ridică multe discuții ca știință de graniță" (Ivănescu 1980b: 138). Definiția ține seama de elementele componente ale termenului *etno*(logie) și *lingvistică* și se deduce, pe bună dreptate, că ea „se referă la problema relațiilor dintre limbă, popor și națiune". Autorul însă nu-și propune să privească această disciplină drept „o știință întermediară între etnologie și lingvistică", ci abordează problema disciplinei de pe terenul lingvisticii, considerând că „lucrurile se pot înfățișa și altfel", și afirmă răspicat că: „*Limbile sânt în mod necesar realități etnice sau naționale și nu pot fi decât astfel*" (*ibidem*), ceea ce situează observația științifică pe un teren ferm, al științei limbii (deși principiile sunt expuse într-un tratat de etnologie!). De aceea, ca încheiere la premisa expusă, „rezultă, în mod necesar, că *lingvistica* poate fi în întregime sau în parte identificată cu *etnolingvistica*" (*ibidem*). Subtilitatea analizei sale se observă în precizarea că „unii lingviști, psihologi și sociologi au încercat și încearcă să definească sensul unor termeni complecși [ca *etnolingvistica*, *sociolingvistica* și *psiholingvistica*, n.n.] când drept științe de graniță, când drept capitole ale lingvisticii care se ocupă de aceste diferite aspecte"[17]. Și, corolarul său: „limba este în mod necesar totodată o realitate etnică, socială, psihică și geografică" (*ibidem*). Ceea ce spun specialiștii acelor discipline (etnologul, sociologul, psihologul, geograful și istoricul) despre limbă „nu ar fi altceva decât lingvistică"[18] și „aceeași este și situația antropologiei astfel cum o concep cercetătorii americani; întrucât ea se ocupă de studiul limbilor, ea este lingvistică autentică". Referința sa la principiile școlii americane este importantă pentru atestarea cunoașterii depline a întregii literaturi de specialitate și pentru detașarea asumată cu care a tratat subiectul.

G. Ivănescu a conceput *etnolingvistica* numai prin prisma unei limbi etnice (= funcționale) și a afirmat aceasta în repetate rânduri, astfel că perspectiva sa, din punctul de vedere al lingvisticii generale, se proiectează permanent în diacronie și este compatibilă cu palierul avut în vedere. El a ținut să sublinieze că „una dintre problemele fundamentale ale lingvisticii în efervescență teoretică este aceea

[17] G. Ivănescu invocă și situația geografiei lingvistice (sau geolingvistică) „prezentată când ca știință de graniță, când ca subdiviziune a lingvisticii" (Ivănescu 1980b: 138).

[18] Premisă perfect valabilă, cu condiția ca acești specialiști să cunoască principiile și metodele lingvisticii. Altfel, se ajunge la distorsiuni (vezi Zamfira Mihail, *Metoda geografiei lingvistice în cartografierea etnolingvistică*, în *Lucrările celui de al treilea Simpozion Internațional de Lingvistică (București, 20–21 noiembrie 2009)* [editori N. Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen Ioana Radu], București, Editura Universității din București, 2010, p. 85–94.

a caracterului etnic exprimat în limbă [subl.n.]" (*ibidem*: 141) sau, altfel spus, „limba este un criteriu pentru distingerea popoarelor" (*ibidem*: 140). De la începutul activității sale, el s-a preocupat de *expresia orală a limbii*, ceea ce este o perspectivă complementară exemplară. Încă din perioada interbelică, atunci când își propunea alcătuirea unei istorii a limbii române, concepea *studiul limbii în oralitate*, de aceea, raportarea o face la „popor": „[...] în româna veche, termenul *limbă* era echivalent celui de *popor*" (*ibidem*: 138).

Utilitatea etnolingvisticii o exemplifică prin demonstrarea modalităților de formare a unor limbi romanice. Pe terenul etnologiei, G. Ivănescu realizează o expunere concisă, totuși bogată în detalii, a evoluției de la limba latină la unele limbi neolatine. Conștiința vorbitorilor referitoare la idiomul folosit (ca denumire sau ca identitate asumată) este marcă „întregului" / a poporului respectiv.

Folosind, în același context, noțiunea de *structură lingvistică a limbii* (*ibidem*: 140), înțelegem de ce, la fel ca Saussure, și Ivănescu o consideră factor de „ordine naturală într-un ansamblu care nu se pretează la nicio altă clasificare", afirmând: „[...] limba este criteriul cel mai sigur al delimitării popoarelor, pentru că structura ei fonetică și sintactică este determinată de niște realități greu de identificat, care totuși există, ele sânt constituite de omul fizic și psihic" (*ibidem*), cu precizarea, repetată ca formulare, că „poporul este creatorul limbii", în sensul că vorbitorul acționează doar în context social. Termenul *popor* folosit este termenul științific adecvat, pentru că G. Ivănescu și-a conceput întreaga demonstrație de lingvistică istorică nu numai în acest studiu, ci și în *Istoria limbii române*, bazându-se pe istoria socială, economică, evenimențială a unui popor, adică a vorbitorilor aceluiași idiom. G. Ivănescu bazându-se nu numai pe datele lingvisticii, cât, mai ales, pe interacțiunea limbii cu istoria, a reușit astfel o tratare profundă și revelatoare a istoriei limbii române. El și-a propus să identifice perioadele în care au avut loc schimbările care au condus spre alte stări de limbă și le-a nominalizat pe acelea care au avut consecințe continuative. Și a explicat aceste schimbări, direct sau indirect, „prin faptele istorice și mai ales prin diversele structuri sociale" (Ivănescu 1980a: VIII). Haralamb Mihăescu, unul dintre recenzenții lucrării observa că: „L'histoire de la langue ne pourra que gagner par suite des progrès enregistrés par l'histoire de la société et cette dernière, de son côté, trouvera un auxiliaire dans la linguistique" (Mihăescu 1981: 393). Era aceasta o abordare propriu-zis etnolingvistică? Un răspuns l-am aflat în comunicarea lui Cătălin Nicolau care, analizând principiile cercetării istoriei limbii, a caracterizat exemplar felul în care G. Ivănescu a conceput istoria limbii prin rolul pe care l-a acordat factorilor extralingvistici și i-a identificat cu rigurozitate[19]. Bazându-ne și pe aceste considerații, socotim că G. Ivănescu a procedat, în *Istoria limbii române*, „în ordinea lingvisticii generale, prin categoriile etnolingvistice", răspunzând propriilor

[19] Informație din audierea comunicării lui Cătălin Nicolau, *Principii ale cercetării istoriei limbii la G. Ivănescu*, prezentată la Colocviul Internațional „G.Ivănescu – 100 de ani de la naștere", 1–2 noiembrie 2012, Iași (cf., în volumul de față, articolul cu același titlu, p. 251–256).

BDD-A1169 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:39 UTC)

exigențe, deoarece „etnolingvistica accentuează latura specificității, unicității și reprezentativității realității sociale de tip etnic sau național" (Ivănescu 1980b: 142).

În *Istoria limbii române*, G. Ivănescu a identificat, cu aceleași instrumente de cercetare, *cum au avut loc* schimbările în limbă. El și-a propus să se refere la *schimbările* lingvistice, căci acestea „se vor referi indirect și la *stările* lingvistice", și a socotit ca pletorică descrierea limbii în anumite epoci, deoarece, considera el pe drept cuvânt, „o istorie a limbii trebuie să cuprindă numai expuneri de lingvistică diacronică, căci acestea sunt în mod necesar și expuneri de lingvistică sincronică" (Ivănescu 1980a: 21). Astfel, de exemplu, după ce enumeră elementele care caracterizau „viața socială a populației din Mesii și Dacia din veacul al III-lea până în al V-lea", conchide că „toate aceste evenimente au urmări mari asupra dezvoltării limbii latine de pe teritoriul mesodacic" (*ibidem*: 87–90). De fapt, factorii determinanți ai schimbării limbii în acea perioadă au fost considerați de către G. Ivănescu nu doar elementele politice, ci și cele economice, ale schimbului de produse între colectivități, ale circulației bunurilor și ale situației excepționale datorate modificărilor succesive din structura Imperiului Roman, toate analizate în consecințele lor. Toate elementele de istorie socială sunt considerate forme de manifestare a etnicului și ele au fost invocate pentru rezultatul pe care îl vădesc în evoluția limbii unei colectivități (popor, națiune) în întregul ei. De exemplu, capitolul I tratează „evenimentele etnice și sociale de pe teritoriul locuit de români în secolul al X-lea până în secolul al XIV-lea și reflexele lor lingvistice" (*ibidem*: 367–384). Discuțiile despre graiurile dacoromâne constituie un capitol condensat de explicații bazate pe datele arheologice, de istoria culturii materiale, de demografie (*ibidem*: 392 ș.u.). Un subcapitol se ocupă de „evoluțiile semantice ale unor cuvinte de origine latină și slavă, explicabile prin izolarea de lumea bizantină și prin particularitățile orânduirii obștilor sătești" (*ibidem*: 360). Toate explicațiile sunt narate cu o mare încărcătură de argumente convingătoare, atât prin rigoarea demonstrației, cât și prin claritatea expunerii. G. Ivănescu a lăsat un monument nepieritor limbii române, descifrându-i istoria ca nimeni altul.

Un alt aspect revelator al orientării etnolingvistice se află în afirmarea de către G. Ivănescu a tezei că „obișnuințele articulatorii înnăscute și trăsăturile psihice [...] se deosebesc în timp și spațiu de la o comunitate la alta, dar mai ales de la un popor la altul", el recunoscând totuși că „teoria este controversată, dar este singura care poate explica procesul de formare a limbilor și dialectelor" (Ivănescu 1980b: 140).

Ivănescu a citat și a analizat constant contribuția înaintașilor. De exemplu, el critică formulările lui Meillet: „În ce privește explicarea lui Meillet, este de obiectat că nu ni se spune de unde pornesc acele tendințe interne ale limbii care s-ar fi manifestat odată cu decăderea civilizației antice. A vorbi despre astfel de tendințe înseamnă a considera limba o realitate distinctă de realitatea socială și, în general, de omul care o vorbește, înseamnă a admite că tendințele fonetice decurg chiar din sistemul lingvistic". Și aduce în sprijinul supoziției sale faptul că Meillet

afirmând că „nu cunoaștem cauza schimbărilor fonetice", furnizează dovada că el a crezut, la un moment dat, „că aceste schimbări pleacă din limba însăși" (Ivănescu 1980a: 7). Cu deosebire în capitolul I, *Principiile dezvoltării lingvisticii*, suntem martori la un continuu dialog al său cu înaintașii, la care caută răspunsul printr-o cunoaștere integrală și profundă a ceea ce ei au scris și, mai ales, prin înțelegerea derulării demonstrației lor, pe care o analizează explicit. Se poate concluziona că Ivănescu, ca și Coșeriu, a citat și a analizat cu bună-credință și cu imparțialitate contribuțiile înaintașilor.

Finețea analizei sale îl determină să atragă atenția asupra faptului că unii „au cuprins în baza psihologică și modul de a gândi, adică *viziunea lumii* [subl.n.] deosebită de la un popor la altul". El nu respinge teza *de plano*, ci recunoaște că „până astăzi nu s-au adus suficiente argumente pentru a se dovedi diferențe de acest fel între popoare. Așa se și face că Philippide n-a reușit să pună clar anumite fapte de limbă în legătură cu o viziune asupra lumii, specifică poporului român, deși el spunea că astfel de fapte caracterizează mai mult sintaxa. Am putea considera ca datorite unui mod deosebit de a gândi al popoarelor faptul că o limbă tinde spre parataxă, iar alta spre hipotaxă, sau ordinea diversă a cuvintelor de la o limbă la alta. În aceste cazuri nu se poate tăgădui că limba se adaptează unei viziuni specifice despre lume" (*ibidem*: 10). G. Ivănescu a repus, astfel, în discuție, principii ale etnolingvisticii americane.

În *Istoria limbii române*, apărută în 1980, lingviștii români au avut dovada că despre problemele limbii se poate discuta deschis, în căutarea adevărului. Delimitarea teoretică a *ceea ce ar trebui să cuprindă cercetarea etnolingvistică* – unanim recunoscută ca necesară și considerată aspect intrinsec în procesul de descriere și cunoaștere a vorbirii – se datorează lui Eugeniu Coșeriu, care a expus-o la ședința plenară a Primului Congres Brazilian de Socio- și Etnolingvistică, 31 iulie 1978[20] (vezi Coșeriu 1994). Aflați la mii de kilometri depărtare și fără să corespondeze asupra acestui subiect, cei doi savanți români, prieteni, având însă condiții de lucru foarte diferite, elaborau, concomitent, principiile teoretice de cercetare a unui domeniu lingvistic.

Comunicarea lui Eugeniu Coșeriu, cu rezonanță internațională imediată, cu deosebire capitolul al doilea, intitulat *Varietatea și variația limbajului în relație cu structura socială și, respectiv, cu civilizația și cultura materială a comunităților lingvistice*, a fost prima analiză conceptuală integrală a *etnolingvisticii*, după mai bine de 50 de ani de la primele contribuții în domeniu. În contextul expunerii sale se acordă însă întâietate (și se alocă o expunere detaliată) sociolingvisticii, pe care o consideră disciplina (lingvistică) consacrată studiului varietății și variației limbajului în relație cu structura socială a comunității de vorbitori (*ibidem*: 133).

Din „necesitatea de a defini socio- și etnolingvistica în funcție de propriul lor obiect" (*ibidem*: 129) el a prezentat conjunct cele două domenii, atrăgând atenția

[20] Iulia Nica (2011: 293–304) ne ajută să intuim motivele subiective care îl vor fi determinat pe Eugenio Coseriu să prezinte acest raport la un congres latino-american.

BDD-A1169 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:39 UTC)

asupra faptului că „situația etnolingvisticii este cu mult diferită de cea a sociolingvisticii" (*ibidem*: 132), pentru că etnolingvistica a fost dezvoltată „în mod fragmentar" și „cazual", după subiectele care i-au interesat pe lingviști la un moment dat. Or, și în descrierea unei unități minimale, este nevoie să plasăm etnolingvistica în toate asociațiile sale opozitive posibile. Ea a fost anexată geografiei lingvistice și viziunii „Wörter und Sachen", a contribuit la cercetarea formării terminologiilor populare și „tehnice", în genere a „taxonomiilor" populare. Însă toate acestea, conchide Coșeriu, sunt „insuficiente, deoarece condiționarea limbajului prin «lucruri» și prin «cunoașterile despre lucruri» depășește cu mult ceea ce a fost considerat până acum ca atare" (*ibidem*: 133). E. Coșeriu considera că „din punct de vedere lingvistic este oportun [...] să limităm [...] etnolingvistica (ca disciplină lingvistică, nu etnologică sau etnografică), la studiul varietății și variației limbajului în strânsă legătură cu civilizația și cultura unei comunități" (*ibidem*). La distincțiile despre obiectul de studiu se adaugă deosebirile între disciplinele care îl studiază.

Definiția pe care a propus-o, oportună ca limitare, a determinat și „completarea" problematicii etnolingvisticii „în așa fel încât ea să corespundă unei «lingvistici escheologice» (de la cuvântul grecesc *σκεῦος* «lucru»), care să studieze în totalitatea sa contribuția «cunoașterii lucrurilor» cu privire la configurația și funcționarea limbajului". Însă această cuprindere i se pare insuficientă și completează: „Condiționarea limbajului prin «lucruri» și prin «cunoașterile despre lucruri» depășește cu mult ceea ce a fost considerat până acum ca atare. Este oportun, deci, să se amplifice și să se completeze etnolingvistica actuală [a anilor 1978!, n.n.]. [...] *În acest sens vom folosi în cele ce urmează termenul de «etnolingvistică»*" [subl.n.] (*ibidem*: 133–134). Este prima formulare a unui nou domeniu de cercetare, căruia îi preciza astfel obiectul de studiu.

Delimitarea acestui domeniu își are explicația în viziunea lui Coșeriu privitoare la lingvistica vorbirii: „[...] am semnalat mereu faptul că problemele lingvisticii *vorbirii* [subl.n.] sunt altele decât cele ale *limbilor* [subl.n.]. Acolo este, de exemplu, necesară și o știință a contribuției lucrurilor și a cunoașterii lucrurilor – atât prin experiență, cât și prin cultură – la vorbire" (Coșeriu 1996: 137).

Eugeniu Coșeriu era preocupat de: „[ceea] ce este nu numai *limbă*, ci și ceea ce este *limbaj* în vorbire" (*ibidem*: 35) și considera că *etnolingvistica* „a pus deja în discuție probleme de acest tip", adică: în ce mod o anumită organizare lexicală corespunde unui anumit tip de experiență și de cunoaștere intuitivă a realității. Raportarea la etnolingvistică este în directă legătură cu distincția fundamentală a lui Coșeriu, care, fără să nege distincțiile saussuriene, pornește de la vorbire, iar limba însăși (*langue*) o regăsește în vorbire, așa după cum se exprima în 1993 (*ibidem*: 14).

Principiile despre *scheologie* au apărut de timpuriu în gândirea lui Eugeniu Coșeriu, așa cum el însuși sugerează tangențial în interviul acordat în 1993 lui N. Saramandu. Referindu-se la cronologia studiilor pe care le-a conceput la Tübingen,

după 1963, el a simțit nevoia să precizeze că a constatat faptul că „era nevoie să deosebim între ceea ce se datorează cunoașterii lucrurilor, a lumii – ceea ce se prezentase deja în *Determinación y entorno* – și ceea ce, în vorbire, este numai tradiție pur lingvistică, și că foarte multe lucruri, în vorbire, depind de cunoașterea lucrurilor, de ce știm despre lume" (*ibidem*: 35), și să atragă atenția că specificase și anterior această diferență, în *Bedeutung und Bezeichnung im Lichte der strukturellen Semantik* (1970). La afirmația lui N. Saramandu: „Și ați reluat-o", maestrul precizează: „Am reluat-o de mai multe ori și am propus chiar și o știință anume, pe care am numit-o *skeologie* (*σκεῦος* în greacă înseamnă «lucru»), adică contribuția cunoașterii lucrurilor și a cunoașterii situațiilor normale la vorbire" (*ibidem*: 35).

Configurarea obiectului de studiu, a metodelor care ar trebui folosite și finalitatea cercetării au fost formulate de E. Coșeriu, dar nu au apărut încă lucrări ale unor cercetători care să aibă știința și perseverența unei asemenea abordări. E. Coșeriu avea în vedere vorbirea și pe vorbitor ca persoană [iar în cazul limbajului: ce cuvinte are o limbă pentru a desemna fapte de limbaj și care este organizarea lexicală a acestor cuvinte], însă trebuie să se meargă cu mult dincolo de lexic (Coșeriu 1994: 145). *Skeologia* nu apare ca premisă a lucrărilor lingvistice în deceniile care au urmat publicării comunicării din 1978 și a altor studii. În antologia *Omul și limbajul său* (Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2009) nu întâlnim acest concept. Cauza o sugerează chiar Coșeriu: „Am formulat [...] posibilități, virtualități de dezvoltare și, în același timp, limitele în mărginirea fiecărei concepții, care există într-o anumită perspectivă și care nu reușește să capteze *toată* realitatea limbajului, deși, fără îndoială, observă, dintr-un anumit punct de vedere, anumite trăsături esențiale" (Coșeriu 1996: 10). Iar justificarea sa: „Am făcut toate aceste deosebiri pentru a funda o lingvistică autonomă a vorbirii. Nu m-am ocupat mai târziu de asta, însă am semnalat mereu faptul că problemele lingvisticii vorbirii sunt altele decât cele ale limbilor. Acolo este, de exemplu, necesară și o știință generală a contribuției lucrurilor și a cunoașterii lucrurilor – atât prin experiență, cât și prin cultură – la vorbire" (*ibidem*: 137). Iar în finalul comunicării din 1978 preciza: „[disciplina] se prezintă ca foarte dificil de constituit", una dintre cauze fiind „stadiul incipient al lingvisticii vorbirii" (Coșeriu 1994: 141).

Teoriile celor doi savanți se întâlnesc în formulările referitoare la faptul că „schimbările de limbaj [sunt] condiționate de schimbările din civilizație și din cultură", iar „istoria limbilor are scopul de a descrie și de a explica ceea ce se numește «schimbare lingvistică»" (*ibidem*: 148). Ivănescu, de-a lungul a patru decenii, finalizase prezentarea profundă și revelatoare a istoriei limbii române. El a reușit să identifice perioadele în care au avut loc schimbările care au condus spre alte stări de limbă și le-a nominalizat pe acelea care au avut consecințe continuative.

După 15 ani de la prezentarea studiului despre etnolingvistică, „istoria orală" ne-a făcut cunoscute, prin răspunsurile lui Eugeniu Coșeriu la interviurile cu

BDD-A1169 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:39 UTC)

N. Saramandu, succesiunea raționamentelor, analizarea lor cronologică, sub diferite aspecte, în diferite studii, pentru a ajunge la sublimarea lor într-un studiu definitoriu. Convorbirile, numeroase, ale lui Eugeniu Coșeriu, completate cu expunerile din conferințele sale susținute în România în anii '90, nu au fost încă valorificate pentru reconstituirea *imaginii despre elaborarea și definitivarea concepțiilor sale.* Ele dezvăluie *laboratorul său de creație* și sunt cu atât mai prețioase, cu cât „martorul" decodifică el însuși elementele componente.

Coșeriu a lăsat mărturii exacte despre procesul formulării conceptelor, disecând etapele și modalitățile de problematizare. Aici, pentru a-l dezvălui în amploarea cuprinderii într-un enunț al rezultantelor unui (probabil) lung, dar sigur laborios proces de evaluare a tuturor posibilităților de definire a conceptelor avute în vedere, trebuie să introducem în discuție un element pe care Coșeriu îl consideră necesar cercetătorului în general și lingvistului în special. Anume: capacitatea de cuprindere într-un tot a problemelor care au conexiuni cu vorbirea impune ca omul de cultură să-și situeze domeniul pe care îl cercetează într-o ambianță cuprinzătoare și să înțeleagă legătura cu celelalte domenii ale cunoașterii (arta, filosofia, mitul etc.). El însuși constituie un pregnant model și în acest sens. Vreau să cred că noi, lingviștii români, suntem coșerieni pentru că am citit studiile și cărțile sale și fiecare a reținut principii din vasta sa operă drept idei călăuzitoare pentru propriile cercetări.

BIBLIOGRAFIE

Alvarez-Pereyre 1980 = Frank Alvarez-Pereyre, *Questions de théorie en ethnolinguistique*, în „La linguistique", 16, p. 145–154.

Benveniste 2000 = E. Benveniste, *Probleme de lingvistică generală*, traducere de Lucia-Magdalena Dumitru, vol. II, București, Editura Teora.

Bidu-Vrănceanu *et al.* 2001 = Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira.

Coșeriu 1994 = Eugeniu Coșeriu, *Socio- și etnolingvistica. Bazele și sarcinile lor*, în vol. *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică*, cu o prefață de Silviu Berejan și un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel, Editura „Știința", Chișinău, p. 129–149. [Comunicare prezentată în limba portugheză într-o ședință plenară la Primul Congres Brazilian de Socio- și Etnolingvistică, João Pessoa, 31 iulie–5 august 1978; a fost tradusă în limba spaniolă, *La socio- y la etnolingüística: sus fundamentos y sus tareas*, și tipărită în „Anuario de Letras". Centro de Lingüística Hispánica, Mexico, XIX, 1981, p. 5–30. Aceasta este varianta tradusă în limba română în ediția citată. Textul original al comunicării în limba portugheză, *Fundamentos e tarefas da socio- e da etnolingüística*, a apărut în vol. *Sociedade, Cultura e Lingua. Ensaios de socio- e etnolingüística*, João Pessoa, 1990, p. 29–49.]

Coșeriu 1996 = *Lingvistica integrală*, interviu cu Eugeniu Coșeriu, realizat de Nicolae Saramandu, București, Editura Fundației Culturale Române.

DLR 2010 = *Dicționarul limbii române* (serie nouă), *Litera* ***E***, t. I, partea a 8-a (***Es–Ezredeș***), București, Editura Academiei Române.

DN 1986 = Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, București, Editura Academiei.

Ducrot, Todorov 1972 = O. Ducrot, Tz. Todorov, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, Seuil.

Ferry 1970 = M.P. Ferry, *Sapir et l'ethnolinguistique*, în „Langages", 18, juin, p. 12–21.

Graur, Wald 1961 = Al. Graur, Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, București, Editura Științifică.

Graur, Wald 1977 = Al. Graur, Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică.

Herseni 1980 = Traian Herseni, *Problema metodei în etnologie*, în vol. *Introducere în etnologie*, coordonator Romulus Vulcănescu, București, Editura Academiei.

Iordan 1962 = Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică: evoluție, curente, metode*, București, Editura Academiei.

Ivănescu 1972 = G. Ivănescu, *Storia delle parlate popolari estoria delle lingue letterarie*, în „Philologica", II, Craiova.

Ivănescu 1980a = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea.

Ivănescu 1980b = G. Ivănescu, *Etnolingvistică*, în vol. *Introducere în etnologie*, coordonator Romulus Vulcănescu, București, Editura Academiei.

Martinet 1969 = André Martinet (sous la direction de), *La linguistique. Guide alphabétique*, Paris, Denoël.

Mihail 1973a = Zamfira Mihail, *Contribution de Tache Papahagi à l'étude du sud-est européen*, în „Revue des études sud-est européennes", XI, 1, p. 129–137.

Mihail 1973b = Zamfira Mihail, *Recherches d'ethnographie linguistique comparée du sud-est européen*, în „AIESEE. Bulletin", XI, 1–2, p. 139–150.

Mihăescu 1981 = H. Mihăescu, [recenzie la] G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea, 1980, în „Revue des études sud-est européennes", XIX, 2.

Mounin 1999 = Georges Mounin, *Istoria lingvisticii*, traducere și postfață Constantin Dominte, București, Editura Paideia.

Nica 2011 = Iulia Nica, *Eugenio Coseriu și lingvistica latino-americană*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", t. LI, 2011, număr special *Eugeniu Coșeriu – 90 de ani de la naștere*, coordonator: Eugen Munteanu, redactori: Luminița Botoșineanu, Doina Hreapcă, Ioana Repciuc, București, Editura Academiei Române, 2012, p. 293–304.

Nicolau 2012 = Cătălin Nicolau, *Principii ale cercetării istoriei limbii la G. Ivănescu*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", t. LIII, număr special *G. Ivănescu – 100 de ani de la naștere*, p. 251–256.

Pottier 1970 = B. Pottier, *Le domaine de l'ethnolinguistique*, în „Langages", 18, juin, p. 3–11.

Rus 1842 = I.I. Rus, *Icoana pământului sau carte de gheografie*, t. I, Blaj.

Schaff 1964 = A. Schaff, *Problèmes de l'ethnolinguistique*, în „Diogène", nr. 46, p. 127–150.

Wald 1986 = Henri Wald, *Expresivitatea ideilor*, București, Editura Cartea Românească.

ETHNOLINGUISTICS WITH G. IVĂNESCU'S WRITINGS AND FROM A COSERIAN PERSPECTIVE

ABSTRACT

In the middle of the 20th century the interest for interdisciplinary research of ethnolinguistics was characterized by definitions that were considered "extremely imprecise and very large". Two Romanian scientists, who were far from each other at thousands of kilometres, Eugenio Coseriu and G. Ivănescu elaborated, independently and simultaneously, the theoretic basis of a linguistic discipline that is continuously developing.

G. Ivănescu, when approaching the problem of defining this "border science" that ethnolinguistics is, came across the difficulty of separating the ethnic component, meaning "the relations between language, people and nations". He placed himself of the firm field of linguistics and rightfully claimed that "languages are necessarily ethnic or national realities and *cannot be otherwise*". Therefore, in *Istoria limbii române (The History of the Romanian Language)*, a monumental work

BDD-A1169 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:39 UTC)

done across four decades, he started from the principle that "changes in language are conditioned by changes in civilization and culture", and the history of languages has the purpose of describing and explaining what is called "linguistic change".

The definition that Eugenio Coseriu formulated, "ethnolinguistics is the linguistic discipline that studies the variety and the variations of language in close connection with the civilization and culture of a community" presupposes more than multiplying the investigation techniques. Coseriu realized the first conceptual analysis of ethnolinguistics regarded as direction of research. He also launched the perspective of *skeology* cf. gr. σκεῦος, a term that can be explained by means of Coseriu's vision related to the linguistics of speech. Yet the author admits that "the discipline is difficult to be constituted, one of the causes is the incipient stage of the linguistics of speech".

The theoretical inheritance related to *ethnolinguistics* in general owes enormously to the two Romanian linguists coryphaei.

Keywords: *ethnolinguistics*, *definition*, *border science*, *linguistic discipline*, *linguistics of speech*, *skeology*, *Coseriu*, *Ivănescu*.

POLEMICA G. IVĂNESCU – ION GHEȚIE CU PRIVIRE LA LIMBA ROMÂNĂ LITERARĂ

AURA MOCANU*

Elev al lui A. Philippide şi al lui Iorgu Iordan, G. Ivănescu s-a făcut remarcat prin „pregătirea sa multilaterală şi spiritul critic deosebit care i-au dat ocazia să surprindă aspecte noi ale limbajului" (Frâncu 1999: 136). Lucrările lăsate moştenire posterității „se remarcă printr-o vizibilă predilecție pentru aspectele teoretice, de lingvistică generală, autorul lor fiind cel mai mare specialist din țară în această disciplină şi unul dintre marii lingvişti români" (*ibidem*). Preocupările lui G. Ivănescu au fost multiple: „acest cercetător se remarcă printr-un interes şi o pasiune rar întâlnite pentru lingvistică (şi nu numai pentru cea românească sau romanică), precum şi printr-o poziție, de obicei, originală şi curajoasă față de problemele studiate" (Iordan 1978: 130).

Lucrările sale din domeniul filologiei şi lingvisticii româneşti reprezintă şi astăzi adevărate pietre de hotar. Aproape de jumătatea secolului al XX-lea, la Iaşi, profesorul Ivănescu îşi redacta teza de doctorat, *Problemele capitale ale vechii române literare*, pe care a susținut-o în 1945 şi care constituie şi astăzi un punct de reper în studiul limbii române literare. În această operă de mare importanță pentru lingvistica românească, autorul abordează şi probleme de dialectologie istorică, nu numai de istorie a limbii literare, pentru că, după cum însuşi recunoaşte, „numai prin rezolvarea problemelor de dialectologie am putut ajunge la rezolvarea celor privitoare la limba literară" (Ivănescu 1948: 94). Înaintea sa, au fost emise diverse teorii, dar este meritul incontestabil al lui G. Ivănescu de a fi impus o teorie viabilă privind istoria limbii române literare. Profesorul ieşean susține în lucrarea amintită „idei deosebit de originale în ceea ce priveşte relația dintre limba literară şi dialecte: în secolele al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea, româna era diversificată în dialecte literare, care se contopesc în secolul al XIX-lea şi se formează limba română literară" (Frâncu 1999: 136). Astfel, teoria profesorului Ivănescu aduce lumină în noianul de teorii formulate până la el. Denumind limba literară şi prin sintagma *limbă comună*, după modelul francez, G. Ivănescu întreprinde un lung studiu al acestei noțiuni, la capătul căruia formulează o serie de concluzii originale, ce au reuşit să devină în literatura de specialitate un reper important.

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, bd. Carol I, nr. 11, România.

ALIL, t. LIII, 2013, Bucureşti, p. 169–173

BDD-A1169 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:39 UTC)